

Pâinea în obiceiurile funerare românești din spațiul pruto-nistrean: forme, funcții și semnificații simbolice

CZU: 393+392.81](498)

<https://doi.org/10.52603/rec.2026.39.18>

Rezumat

Pâinea în obiceiurile funerare românești din spațiul pruto-nistrean: forme, funcții și semnificații simbolice

Articolul analizează semnificațiile profunde ale morții și ritualurilor de înmormântare în tradiția românească, unde moartea este percepută nu ca un sfârșit, ci ca o trecere în altă lume. Acest moment reprezintă un prag sacru, marcat de obiceiuri și practici ritualice, menite să asigure integrarea sufletului în planul spiritual și menținerea legăturii cu sacralitatea. Astfel de rituri de trecere, prezente în toate culturile umane, au avut un rol esențial în organizarea relației dintre om și univers. În cultura românească, aceste tradiții s-au păstrat de-a lungul timpului, fiind susținute de credințe adânc înrădăcinate. Un rol central îl are pâinea, simbol al vieții și al jertfei, oferită lui Dumnezeu pentru sufletul celui răposat. Ea reprezintă atât existența pământească, cât și trupul defunctului. Grâul, materia din care este făcută pâinea, simbolizează în tradiția creștină învierea și viața veșnică, sugerând renașterea prin analogie cu ciclul natural al germinării. Ritualurile funerare sunt însoțite de practici simbolice și magico-religioase, menite să asigure trecerea lină a sufletului în lumea de dincolo. În ansamblu, aceste obiceiuri reflectă o concepție profund spirituală asupra morții, în care simbolurile și ritualurile contribuie la menținerea legăturii dintre viață și eternitate.

Cuvinte-cheie: pâine, obiceiuri funerare, moarte, suflet

Резюме

Хлеб в румынских похоронных обрядах Прото-Днестровского региона: формы, функции и символика

В статье подвергаются анализу глубинные смыслы смерти и погребальных обрядов в румынской традиции, где смерть воспринимается не как конец, а как переход в потусторонний мир. Этот переход представляет собой священный порог, который сопровождается обычаями и ритуальными практиками, призванными обеспечить переход души в духовное пространство и сохранение ее связи с сакральным. Подобные обряды перехода, присутствующие во всех культурах мира, играют важную роль в формировании отношений человека с мирозданием. В румынской культуре эти традиции, опираясь на глубоко укоренившиеся верования, сохранились на протяжении веков. Хлеб как символ жизни и жертвы, которая преподносится Богу за душу усопшего, занимает в ней центральное место. Он олицетворяет как земное существование человека, так и тело умершего. Пшеница, из которой изготавливается хлеб, в христианской традиции символизирует воскресение и вечную

жизнь, отражая тем самым идею возрождения через естественный цикл прорастания. Погребальные обряды сопровождаются символическими и религиозно-магическими практиками, направленными на обеспечение плавного перехода души в загробный мир. В целом эти обычаи отражают глубокое духовное восприятие смерти, в котором символы и ритуалы помогают сохранить связь между жизнью и вечностью.

Ключевые слова: хлеб, похоронные обряды, смерть, душа

Summary

Bread in Romanian Funerary Customs of the Prut-Dniester Region: Forms, Functions and Symbolic Significance

The article analyses the profound meanings of death and burial rituals in Romanian tradition, where death is perceived not as an end, but as a passage to another world. This moment represents a sacred threshold, marked by customs and ritual practices designed to ensure the soul's integration into the spiritual plane and maintain the connection with the sacred. Such rites of passage, present in all human cultures, have played an essential role in organising the relationship between humans and the universe. In Romanian culture, these traditions have been preserved over time, supported by deeply rooted beliefs. A central role is played by bread, a symbol of life and sacrifice, offered to God for the soul of the deceased. It represents both earthly existence and the body of the departed. Wheat, the material from which bread is made, symbolises resurrection and eternal life in Christian tradition, suggesting rebirth through an analogy with the natural cycle of germination. Funerary rituals are accompanied by symbolic and magicoreligious practices intended to ensure the soul's smooth passage to the afterlife. Overall, these customs reflect a deeply spiritual conception of death, in which symbols and rituals contribute to maintaining the connection between life and eternity.

Key words: bread, funeral habits, death, soul

Introducere

În ultimele decenii, studiile de antropologie și etnologie au acordat o atenție sporită rolului alimentației rituale în configurarea structurilor simbolice ale comunităților tradiționale. Hrana devine astfel un sistem de semnificații prin care societățile își exprimă relația cu sacralul.

Ritualurile funerare ocupă un loc central, întrucât marchează tranziția dintre viață și moarte, fiind interpretate ca rituri de trecere (Van Gennep 1996: 146). În cultura tradițională românească, aceste practici sunt organizate în jurul unor simboluri fundamentale, dintre care pâinea ocupă o poziție privilegiată. Aceste practici sunt articulate printr-un limbaj simbolic dens, în care pâinea ca produs al grâului, materie primordială a civilizației agrare, ocupă o poziție centrală. Dincolo de funcția sa alimentară, pâinea devine un operator simbolic complex, implicat în procese de mediere între lumea celor vii și cea a morților, între ordinea socială și cea cosmică. Deși simbolistica pâinii a fost analizată în literatura etnologică clasică, cercetările au privilegiat, în general, contexte precum ritualurile de nuntă sau sărbătorile calendaristice. Dimensiunea funerară a pâinii, în schimb, a fost tratată fragmentar, fără a beneficia de o analiză sistematică integratoare. Această lacună este cu atât mai relevantă cu cât ritualul funerar reprezintă unul dintre cele mai conservatoare și coerente sisteme simbolice din cadrul culturii tradiționale.

Pâinea, în ipostaza sa rituală, constituie un veritabil suport de transmitere codificată a unor informații culturale valoroase către generațiile viitoare. Din această perspectivă, se impune reconstituirea semnificației sale simbolice, analiza funcțiilor rituale pe care le îndeplinește, precum și crearea unor condiții optime pentru repertorierea obiceiurilor tradiționale, în vederea conservării, studierii și transmiterii acestora. Pâinea rituală este omniprezentă atât în cadrul practicilor laice, cât și a celor religioase, iar în contextul sărbătorilor calendaristice dobândește valențe apotropaice și curative. Profunda sa ancorare în cultura românească este confirmată inclusiv de creațiile lui Vasile Alecsandri, reflectate în colecția sa de folclor publicată încă din 1866 (Pintilei 2020: 268). Interesul pentru simbolistica pâinii și a aluaturilor rituale se regăsește în lucrările unor cercetători precum Artur Gorovei, Simion Fl. Marian, Ofelia Văduva, Elena Niculiță-Voronca, Petru Caraman, Valentin Zelenciuc și Andrei Hâncu. Aceștia au încercat să reconstituie rădăcinile pâinii etnice din perspective variate, raportându-se fie la ritualurile de nuntă, fie la cele specifice sărbătorilor de iarnă, precum Crăciunul și Anul Nou, fundamentate pe tradițiile populației autohtone. Cu toate acestea, abordarea pâinii, ca element izolat dintr-un sistem cultural mai amplu, relevă în anumite cazuri limite metodologice. Până în anii '80 ai secolului XX, tema pâinii de ritual a fost tratată mai degrabă fragmentar, nivelul de profunzime al analizelor variind în funcție de interesele și competențele cercetătorilor. O abordare sistematică se conturează odată cu studiile Ofeliei Văduva, care a

beneficiat de un context favorabil dezvoltării unor investigații de amploare. Autoarea propune o perspectivă etnologică asupra pâinii, analizând-o ca semn și simbol, evidențiind complexitatea semnificațiilor sale. Pornind de la premisa că pâinea concentrează o pluralitate de sensuri predominant benefice, fapt ce explică frecvența sa în cadrul obiceiurilor tradiționale, Ofelia Văduva clasifică funcțiile pâinii rituale în trei categorii principale: sociale, festive și rituale. Această tipologie evidențiază caracterul procesual al pâinii ca fenomen social și contribuie la o mai bună înțelegere a valorilor sale simbolice și plastice. De asemenea, contribuția autoarei este semnificativă prin valorificarea științifică a diverselor forme de pâine rituală din spațiul cultural românesc. În acest sens, au fost integrate în circuitul academic materiale provenite din Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” din București, colectate în vederea elaborării Atlasului Etnografic al Românilor.

Simbolistica pâinii a fost abordată, direct sau indirect, și de alți cercetători, precum Iurii Popovici, Anca Bratu, Elena Pintilei, Varvara Buzilă și Ion Ghinoiu. O contribuție semnificativă la investigarea simbolisticii pâinii îi revine etnologului Varvara Buzilă, care, în studiul „Pâinea, aliment și simbol”, realizează o sinteză riguroasă a informațiilor provenite din manuscrise vechi referitoare la pâinea din fostul județ Ismail, completate cu materiale de arhivă ale Academiei de Științe a Moldovei din anii 1950–1960 (Buzilă 2008: 37–47).

Problematica alimentației tradiționale este abordată și de alți cercetători. Astfel, Natalia Grădinaru, în articolul „Alimentația tradițională ca mecanism de adaptare la mediul natural și sociocultural”, evidențiază rolul grâului în alimentația tradițională, precum și continuitatea utilizării acestuia, în special în prepararea colivei (Grădinaru 2022: 222). La rândul său, Elena Pintilei, în studiul „Pâinea – aliment nelipsit în obiceiurile românești din sudul Basarabiei”, subliniază faptul că pâinea din această regiune constituie un simbol esențial al culturii, reprezentând fundamentul tradițiilor și al datinilor strămoșești. Într-o formă simbolică codificată, pâinea transmite generațiilor succesive un ansamblu de informații culturale. Din această perspectivă se impune reconstituirea semnificațiilor sale simbolice, analiza funcțiilor rituale și instituirea unor condiții optime pentru repertorierea acestor practici tradiționale în vederea conservării, valorificării și transmiterii lor către generațiile viitoare. Pâinea rituală este omniprezentă atât în cadrul obiceiurilor laice, cât și al celor religioase, dobândind, în contextul sărbătorilor calendaristice, valențe apotropaice și curative. Pornind de la aceste premise, studiul de față își propune să investigheze rolul pâinii

în ceremonialul funerar din spațiul pruto-nistean, articulând analiza pe două niveluri complementare:

1) nivelul simbolic, care vizează semnificațiile și funcțiile pâinii în cadrul ritualului;

2) nivelul practic, bazat pe date de teren colectate în localitățile cercetate.

Varvara Buzilă menționează că înmormântarea și pomenirea morților constituie cele mai dezvoltate obiceiuri și pe potriva acestei structurări sunt și pâinile de ritual integrate în ele (Buzilă 2008: 44). Ipoteza centrală a cercetării este că pâinea funcționează ca un „operator de continuitate”, integrând moartea într-un sistem simbolic care nu anulează viața, ci o reconfigurează. Astfel, ritualul funerar nu este doar un ansamblu de practici de despărțire, ci un mecanism de reordonare a relațiilor dintre individ, comunitate și cosmos. Articolul analizează rolul pâinii în cadrul ritualului funerar din spațiul pruto-nistean, din perspectiva etnologiei simbolice. Cercetarea demonstrează că pâinea funcționează ca element de mediere între lumea celor vii și cea a morților, integrând moartea într-un sistem coerent de reprezentări cosmologice. Persistența acestor practici în comunitățile contemporane confirmă continuitatea structurilor simbolice tradiționale. Prin urmare, vom observa că riturile de trecere constituie un cadru fundamental de organizare simbolică a existenței umane, marcând transformările esențiale ale statutului social și ontologic al individului.

În cultura tradițională românească, moartea nu reprezintă o ruptură definitivă, ci o trecere integrată într-un sistem complex de credințe și practici rituale. În acest context, alimentația rituală, în mod special pâinea, dobândește o funcție centrală. Deși simbolistica pâinii a fost frecvent abordată în etnologia românească, dimensiunea sa funerară rămâne insuficient explorată sistematic, ceea ce conferă actualitate și relevanță acestui demers. Pâinea constituie un veritabil „fapt social total”, în sensul definit de Marcel Mauss, întrucât integrează simultan funcții economice, sociale și religioase (Mauss 1997: 39). După cum subliniază Ofelia Văduva, aceasta concentrează o bogăție de semnificații benefice, reflectând importanța sa centrală în viața comunității (Văduva 1997: 45). Omniprezența pâinii este susținută de caracterul sacru atribuit grâului, materia sa primă, asociată în tradiția populară cu viața, fertilitatea și regenerarea. Simion Florea Marian remarcă în acest sens că „grâul este cinstea mesei”, evidențiind statutul privilegiat al acestuia atât în alimentație, cât și în simbolistica rurală (Marian 1994: 23).

Această gândire simbolică reprezintă fundamentul culturilor tradiționale, în cadrul cărora realitatea este interpretată prin analogii și corespondențe.

Lucien Lévy-Bruhl descrie această mentalitate prin conceptul de participare mistică (Lévy-Bruhl 1966: 78), în timp ce Strauss evidențiază organizarea structurală a sistemelor simbolice (Strauss 1978: 112). În aceeași direcție, Mircea Eliade afirmă că practicile fundamentale ale vieții sunt percepute ca repetări ale unor modele originare sacralizate (Eliade 1992: 221). Astfel, actul preparării pâinii dobândește o dimensiune rituală, fiind integrat într-o ordine cosmică, iar fiecare etapă de la semănat la coacere este încărcată de semnificații simbolice. Ion Ghinoiu dezvoltă această perspectivă, evidențiind relația simbolică profundă dintre om și grâu: „trupul este asociat plantei, iar sufletul seminței” (Ghinoiu 2003: 162). Această analogie explică prezența constantă a grâului în ritualurile funerare, unde acesta funcționează ca simbol al continuității vieții și al regenerării. De exemplu, în cadrul ritualurilor de înmormântare și de pomenire, preparate precum coliva, realizată din grâu fiert și îndulcit, este simbolul credinței în viața veșnică, după cum ne încredințează Domnul nostru Iisus Hristos: „Adevăr, adevăr zic vouă: grăuntele de grâu, căzut pe pământ, de nu va muri, el singur rămâne, iar de va muri, el multe roade aduce” (Ioan 12, 24) (Ilin Grozoiu 2014: 164). În egală măsură, pâinea este prezentă în momentele de trecere esențiale ale vieții, marcând simbolic integrarea individului în comunitate. La naștere, colacul sau turta sunt asociate cu urările de prosperitate și sănătate, fiind adesea oferite moașei sau celor care participă la eveniment. În ritualurile de nuntă, pâinea capătă valențe de fertilitate și abundență: colacii miresei sau pâinea ceremonială sunt decorați simbolic și integrați în schimburi rituale, care consfințesc alianța dintre familii. Aceste practici evidențiază rolul pâinii ca mediator social, întărind relațiile comunitare și solidaritatea colectivă.

Dimensiunea sacră a pâinii este evidentă și în context religios, unde aceasta este asociată cu trupul divin în cadrul ritualului euharistic. Prescursa, utilizată în liturgia ortodoxă, este preparată după reguli stricte, respectând un cod simbolic și ritualic precis. Astfel, pâinea depășește statutul de aliment, devenind un vehicul al sacralității și al comunicării cu divinul. De asemenea, numeroase interdicții și practici rituale, legate de pâine, reflectă respectul profund față de acest aliment. În tradiția populară, risipirea pâinii este considerată un păcat, iar căderea unei bucăți de pâine pe jos impune gesturi de recuperare și chiar de „iertare” simbolică. Aceste credințe subliniază caracterul sacru al pâinii și rolul său ca garant al echilibrului dintre om și forțele naturii. Prin urmare, pâinea nu este doar un element alimentar, ci un simbol complex, care structurează atât viața materială,

cât și pe cea spirituală a comunităților tradiționale. Ea funcționează ca un liant între planul biologic, social și sacru, ilustrând modul în care culturile tradiționale construiesc sensuri prin intermediul practicilor cotidiene. În lumina perspectivelor teoretice analizate, pâinea se conturează ca un simbol central, a cărui semnificație depășește cu mult dimensiunea alimentară. Încadrată în categoria „faptelor sociale totale”, aceasta integrează și reflectă simultan structuri economice, relații sociale și credințe religioase, confirmând caracterul holistic al practicilor culturale arhaice. Analiza evidențiază faptul că simbolismul pâinii derivă din sacralitatea grâului, perceput ca sursă a vieții și ca expresie a regenerării ciclice. În acest sens, relația simbolică dintre om și natură, mediată prin grâu, susține o viziune organică asupra existenței, în care viața umană este integrată într-un ritm cosmic. Această perspectivă este consolidată de gândirea simbolică specifică societăților tradiționale, unde realitatea este construită prin analogii, corespondențe și participare mistică.

Totodată, interpretările structuraliste și fenomenologice subliniază că practicile asociate pâinii nu sunt arbitrare, ci organizate conform unor modele simbolice coerente și repetitive. Prepararea, distribuția și consumul pâinii reproduc scenarii mitice originare, ceea ce conferă acestor acte cotidiene o dimensiune rituală și sacră. Astfel, pâinea devine un instrument de mediere între planul profan și cel sacru, între individ și comunitate, precum și între viață și moarte.

Prezența constantă a pâinii în ritualurile de trecere, naștere, nuntă, moarte confirmă funcția sa de marcator simbolic al transformărilor existențiale. În mod particular, utilizarea grâului în ritualurile funerare evidențiază credința în continuitatea vieții și în regenerare, sugerând o concepție ciclică asupra existenței umane. În acest cadru, pâinea funcționează nu doar ca aliment, ci ca suport material al unor semnificații metafizice profunde.

Pâinea în ritualul funerar: practici și interdicții

În cadrul ritualului funerar tradițional, pâinea ocupă un loc central, fiind investită cu multiple semnificații simbolice și funcții rituale. Prepararea pâinii funerare respectă un ansamblu riguros de norme, menite să asigure eficacitatea simbolică a actului. Astfel, familia defunctului este exclusă din procesul de preparare, fiind considerată afectată de impuritatea morții. Această interdicție reflectă necesitatea evitării unei „contaminări simbolice” și evidențiază delimitarea dintre sacru și profan. În acest sens, ideile de puritate și impuritate funcționează ca mecanisme de menținere a ordinii sociale, întrucât, după cum afirmă Mary Douglas, „ideile de puritate și impuritate

servesc la menținerea ordinii sociale” (Douglas 2000: 3). Pâinea rituală este preparată de femei selectate pe baza unor criterii de puritate simbolică, ceea ce subliniază rolul acestora în gestionarea echilibrului ritual și comunitar. Aceste practici se înscriu în logica ritualurilor de trecere descrise de Arnold van Gennep, care evidențiază succesiunea etapelor de separare, liminalitate și reintegrare în cadrul proceselor rituale (Van Gennep 1996: 146). Moartea însăși nu este percepută doar ca „un fenomen biologic”, ci ca „un fapt social” complex care afectează întreaga comunitate, întrucât, așa cum arată Robert Hertz (Hertz 1960: 27). Tipologia formelor de pâine utilizate în context funerar este variată, fiecare formă având o funcție simbolică specifică. Colacul, prin forma sa circulară, simbolizează ciclicitatea și continuitatea vieții. Coliva, preparată din grâu fiert, exprimă ideea de regenerare și renaștere, fiind unul dintre cele mai puternice simboluri ale credinței în viața de după moarte. În acest sens, alimentul ritual depășește dimensiunea sa materială, participând la o realitate sacră, deoarece, după cum subliniază Mircea Eliade, „alimentele rituale nu sunt simple substanțe nutritive, ci participă la o realitate sacră” (Eliade 1992: 105). Totodată, Varvara Buzilă evidențiază că grâul, în forma colivei, devine „un spațiu simbolic în care viața și moartea se întâlnesc și se regenerează reciproc” (Buzilă 2015: 180). Pomana reprezintă un act de transfer simbolic, prin care bunurile oferite în numele defunctului facilitează integrarea acestuia în lumea de dincolo. Acest gest poate fi interpretat în logica schimbului simbolic, întrucât, după cum arată Marcel Mauss, „darul creează o legătură între oameni și implică obligația de a da, a primi și a restitui” (Mauss 1997: 12). Astfel, pomana nu este doar un act caritabil, ci un mecanism de consolidare a relațiilor sociale și de menținere a coeziunii comunitare. În aceeași direcție, Simion Florea Marian subliniază că darurile alimentare oferite la înmormântare au „rosturi adânc înrădăcinate în credințele poporului” (Marian 1995: 312). De asemenea, structuri rituale, precum Pomul vieții sau ansambluri complexe de tipul „ciurului”, reflectă o reprezentare simbolică a universului și a ascensiunii sufletului. Claude Lévi-Strauss confirmă că aceste forme în alimentație funcționează ca un limbaj simbolic, prin care societatea își exprimă structurile fundamentale (Lévi-Strauss 1978: 89). Din perspectivă funcțională, pâinea îndeplinește multiple roluri în cadrul ritualului funerar. Ea acționează ca mediator între lumea celor vii și cea a morților, facilitând comunicarea simbolică dintre aceste planuri. Totodată, are o funcție apotropaică, protejând comunitatea de dezechilibrul generat de moarte, precum și o funcție purificatoare, contribuind la restabilirea ordinii



Planșa 1. Masa mortului. Pomeni din cadrul înmormântării (s. Mirești, r-nul Hîncești), martie 2016. Foto: C. Cotoman

simbolice. În acest sens, moartea poate fi înțeleasă ca un proces cultural prin care societatea încearcă să controleze dezordinea (Thomas 1991: 54). Nu în ultimul rând, funcția socială și comunitară a pâinii se manifestă prin distribuirea colacilor și a altor produse rituale, act care contribuie la integrarea morții în ordinea socială. Acest proces confirmă faptul că alimentația rituală reprezintă un mecanism esențial de conservare a identității culturale și de transmitere a memoriei colective, consolidând legăturile dintre membrii comunității.

În continuare, vom prezenta și analiza datele de teren, în baza cărora vom formula câteva interpretări referitoare la simbolismul Pomului vieții și al pâinii în cadrul ritualului funerar. Cercetările, realizate în localitățile Mirești (r-nul Hîncești), Crihana Veche (r-nul Cahul), Cimișeni (r-nul Criuleni) și Tomai (r-nul Leova), evidențiază persistența acestor practici în comunități rurale, în care structurile rituale tradiționale rămân funcționale, deși sunt supuse unor procese vizibile de transformare. Din punct de vedere metodologic, investigațiile s-au bazat pe interviuri semi-structurate și observație directă, urmărind surprinderea practicilor funerare în desfășurarea lor concretă. Datele de teren relevă existența unui sistem riguros de reguli, care guvernează prepararea pâinii funerare. Afirmția, frecvent întâlnită în discursul informatorilor că „la mort nu se face

pâinea în casa lui”, indică o separare simbolică clară între spațiul contaminat de moarte și cel al producției rituale. Această practică poate fi interpretată în termenii unei „economii a purității”, în care moartea este percepută ca o formă de dezechilibru simbolic ce trebuie controlat prin delimitări stricte, în acord cu observațiile lui Mary Douglas privind rolul purității în menținerea ordinii sociale (Douglas 2000: 3). Excluderea familiei defunctului din procesul de preparare nu reprezintă doar o interdicție, ci o strategie de gestionare a contaminării simbolice. Selectarea femeilor, considerate „curate”, indică existența unui cod implicit de clasificare socială, în care statutul ritual prevalează asupra celui familial. Astfel, pâinea nu este produsă de oricine, ci de persoane capabile să garanteze eficiența simbolică a actului. În cadrul ritualului funerar din spațiul pruto-nistean, pâinea este implicată sistematic în acte de dăruire, fiind distribuită sub formă de colaci, însoțiți de lumânări și textile (Planșa 1, 4).

Această practică evidențiază funcția de transfer simbolic a pâinii. Distribuția colacilor în cadrul ritualurilor funerare poate fi interpretată ca un sistem de schimb ritual, în sensul teoretizat de Marcel Mauss, potrivit căruia darul instituie și menține relații sociale (Mauss 1997: 52). În acest context, colacul oferit nu este un simplu obiect material, ci funcționează ca suport al unei relații simbolice între lumea celor vii și



Planșa 2. Pomul vieții pentru femeie/bărbat. Structura verticală a pomului reproduce simbolic ordinea cosmică. Elementele din aluat nu sunt simple decorațiuni, ci semne codificate ale unei cosmologii tradiționale (s. Mirești, r-nul Hîncești), martie 2016. Foto: C. Cotoman

cea a morților, prin intermediul căruia comunitatea mediază trecerea defunctului și contribuie la reconfigurarea echilibrului social. Aspecte similare sunt evidențiate și în literatura de specialitate. De exemplu, Diana Nicoglo arată că numeroși colaci sunt pregătiți pentru masa de pomenire din ziua înmormântării, precum și în celelalte momente de comemorare (la 9 zile, la 40 de zile, la un an etc.) (Nicoglo 2012: 20). În același sens, Carolina Cotoman subliniază, într-un studiu dedicat practicilor funerare din localitatea Cimișeni, importanța deosebită a pomenilor în cadrul ritualului de înmormântare, evidențiind rolul central al colacilor în desfășurarea acestora (Cotoman 2024: 148). Afirmatia informatorilor, potrivit căreia „fără colac nu se face nicio pomană”, relevă caracterul indispensabil al pâinii în cadrul acestei economii simbolice, confirmând funcția sa de mediator între planuri ontologice distincte.

Un element central al analizei îl constituie Pomul vieții, care reflectă o concepție tripartită asupra universului: subteran, terestru și celest. Structura sa verticală reproduce această organizare cosmologică, iar dispunerea ascendentă a elementelor decorative sugerează parcursul sufletului către lumea de dincolo. Simbolismul vegetal, analizat de Mircea Eliade, evidențiază faptul că regenerarea constituie principiul fundamental al acestor reprezentări, exprimând ideea continuității vieții dincolo de moarte (Eliade 1992: 221).

Datele de teren din localitatea Mirești evidențiază existența a doi pomi rituali, Pomul mortului și Pomul celui viu, introducând o dimensiune interpretativă suplimentară (Planșa 2).

Această dublare poate fi înțeleasă ca o expresie a continuității existențiale: moartea nu anulează via-

ța, ci o reconfigurează într-un alt plan. Pomul mortului marchează desprinderea de comunitatea celor vii, în timp ce Pomul celui viu reafirmă apartenența și speranța continuității. Elementele decorative din aluat, precum hulubii, scara sau crucea, funcționează ca semne ale tranziției și ale ascensiunii sufletului (Planșa 3, 4).

Din perspectivă simbolică, Pomul vieții poate fi sintetizat astfel:

- structura verticală reflectă tripartizarea universului (subteran, terestru, celest);
- decorarea ascendentă simbolizează parcursul sufletului;
- dublarea pomului (în cazul Mirești) indică continuitatea existențială.

Elementele din aluat funcționează ca marcatori ai tranziției în ritualurile funerare, simbolizând trecerea de la viață la moarte și continuitatea existenței spirituale. Alături de acestea, simboluri precum porumbeii/hulubașii și scara întăresc semnificația acestei treceri: porumbeii sunt asociați cu sufletul celui decedat, sugerând înălțarea, puritatea și eliberarea din lumea materială, în timp ce scara reprezintă urcușul sufletului spre cer și legătura dintre planul terestru și cel spiritual. Împreună, aceste elemente construiesc o simbolică profundă a ritualurilor funerare, evidențiind ideea de transformare, trecere și continuitate a vieții dincolo de moarte (Planșa 1, 3, 4, 6). Analiza datelor de teren permite configurarea unui model conceptual în care pâinea apare ca un nucleu simbolic organizator al practicilor funerare. Aceasta funcționează simultan ca formă rituală, purtător de semnificații și element de mediere între diferite planuri ale existenței, confirmând observațiile



Planșa 3. Scara, pomenire 40 zile (s. Crihana Veche, r-nul Cahul), septembrie 2015. Foto: R. Osadci; C. Cotoman



Planșa 4. Porunghei/hulubași (s. Crihana Veche, r-nul Cahul), noiembrie 2015. Foto: R. Osadci; L. Fulea



Planșa 5. Masa cu pomeni la 40 de zile. Coliva rituală. Grâul fiert exprimă ideea de regenerare, fiind una dintre cele mai arhaice forme simbolice prezente în ritual (s. Crihana Veche, r-nul Cahul), septembrie 2015.

Foto: R. Osadci; C. Cotoman



privind rolul alimentelor rituale în structura ceremonială tradițională (Ispas 2016: 132).

Din perspectiva formelor rituale, pâinea se manifestă în mai multe ipostaze, fiecare având o semnificație distinctă. Colacul, prin forma sa circulară, simbolizează ciclicitatea și continuitatea vieții, în timp ce coliva exprimă ideea regenerării și relația dintre viață și moarte, fiind realizată din grâu – materie cu puternice valențe simbolice, asociată renașterii și regenerării (Ispas 2016: 134) (Planșa 5).

Pomenele funcționează ca un mecanism de transfer simbolic între lumea celor vii și cea a morților (Planșa 4), iar Pomul vieții reprezintă o sinteză cosmologică, sugerând ascensiunea sufletului și structura universului. Aceste forme rituale sunt corelate cu un ansamblu de funcții simbolice. În primul rând, pâinea îndeplinește o funcție de mediere, facilitând comunicarea între planuri ontologice diferite. În

al doilea rând, funcția apotropaică se manifestă prin rolul de protecție împotriva dezechilibrului generat de moarte. În al treilea rând, funcția socială contribuie la consolidarea comunității, prin distribuirea rituală a alimentelor și participarea colectivă la ceremonie. Din perspectiva planului de mediere, pâinea operează la intersecția dintre lumea celor vii și cea a morților, dar și între planul terestru și cel cosmic. Astfel, ea devine un instrument simbolic prin care comunitatea gestionează tranziția defunctului și integrează moartea într-o ordine mai largă, de natură cosmologică.

Relația dintre formele rituale ale pâinii și funcțiile acestora poate fi sintetizată astfel:

Colacul → simbol al continuității și ciclicității.

Coliva → simbol al regenerării și al relației viață-moarte.

Pomana → mecanism de transfer simbolic între vii și morți (Planșa 6).



Planșa 6. Punți funerare. Aceste structuri simbolizează trecerea sufletului, sugerând existența unor praguri între lumi (s. Mirești, r-nul Hîncești), martie 2016/ februarie 2019 (s. Tomai, r-nul Leova). Foto: C. Cotoman

Pomul vieții → reprezentare cosmologică și simbol al ascensiunii sufletului.

„Această corelație evidențiază faptul că fiecare formă rituală nu este autonomă, ci integrată într-un sistem coerent de semnificații, iar fiecare formă rituală corespunde unei funcții dominante: colacul exprimă continuitatea, coliva regenerarea, pomana transferul simbolic, iar Pomul vieții dimensiunea cosmologică. Împreună, acestea configurează un sistem simbolic unitar, în care pâinea devine un instrument esențial de interpretare și gestionare a morții. De aici putem observa că pâinea nu poate fi redusă la statutul de element alimentar, ci trebuie înțeleasă ca un operator simbolic complex. Prin diversitatea formelor și funcțiilor sale, aceasta mediază relația dintre viață și moarte, dintre individ și comunitate, precum și dintre planul terestru și cel cosmic, confirmând caracterul său central în structura ritualului funerar tradițional. Datele de teren indică, totodată, o coexistență între tradiție și modernitate. Deși în prezent pâinea este adesea achiziționată din comerț, structura simbolică a ritualului rămâne în mare parte intactă. Această situație confirmă observațiile antropologiei contemporane, conform cărora practicile rituale pot suferi transformări la nivel material fără a-și pierde funcțiile simbolice fundamentale. Continuitatea culturală nu se manifestă neapărat la nivelul formelor, ci al semnificațiilor.

Concluzii

Analiza rolului pâinii în ritualul funerar din spațiul Prut-Nistru evidențiază că aceasta nu poate fi redusă la un simplu element alimentar sau decorativ, ci reprezintă un simbol central al unui sistem coerent de reprezentări culturale. Pâinea funcționează simultan ca obiect material, semn ritual și instrument de medi-

ere, articulând relațiile dintre viață și moarte, individ și comunitate, profan și sacru. Ritualul funerar constituie un spațiu privilegiat al reconstrucției ordinii simbolice, iar pâinea intervine ca element stabilizator, transformând ruptura provocată de moarte într-o formă de continuitate. Prin formele sale rituale, colacul, coliva și pomana, pâinea reconfigurează experiența morții ca etapă integrată într-un ciclu existențial mai amplu, confirmând observațiile lui Van Gennep privind structura ritului de trecere și ale lui Hertz referitor la moarte ca fapt social. Integrarea datelor de teren din localități precum Mirești, Crihana Veche, Cimișeni și Tomai arată că, în ciuda transformărilor socio-economice contemporane, funcțiile simbolice ale pâinii rămân active chiar și atunci când producția tradițională este înlocuită de achiziția comercială. Această disociere între formă și sens susține ideea că continuitatea culturală operează la nivelul semnificațiilor, nu neapărat al practicilor materiale. Din perspectivă teoretică, studiul reafirmă rolul central al alimentației rituale în antropologia simbolică, prezentând pâinea ca un „nod semnificativ” în care converg dimensiuni biologice, sociale, religioase și cosmologice ale experienței umane. Ritul funerar, prin intermediul pâinii, nu doar comemorează moartea, ci produce sens și reconfigurează relația dintre vizibil și invizibil, dintre prezent și memorie, iar pâinea funcționează ca un operator simbolic de prim ordin, transformând experiența morții într-un proces inteligibil și integrabil în ordinea culturală. Persistența acestor practici confirmă continuitatea unei mentalități simbolice în care moartea este integrată într-un sistem coerent de reprezentări cosmologice, oferind perspective noi asupra relației dintre alimentație, simbol și identitate în societățile tradiționale și contemporane.

Referințe bibliografice / References

- Buzilă V. Pâinea, aliment și simbol. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. III, 2008, 37-47.
- Buzilă V. Simbolica alimentației în cultura tradițională. Chișinău: Știința, 2015.
- Cotoman C. Ceremonialul de înmormântare din localitatea Mirești, raionul Hîncești. In: Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic. Programul și rezumatele Simpozionului științific internațional. Chișinău, 12-14 octombrie, 2020. Chișinău: S.n., 2020, 174-188.
- Cotoman C. Obiceiuri de înmormântare reflectate în arhiva etnografică digitală. In: Salvagardarea și conservarea digitală a patrimoniului etnografic. Materialele Conferinței științifice naționale. Chișinău, 13 decembrie 2022. Chișinău: S.n., 2023, 137-146.
- Cotoman C. Tradițiile de înmormântare la români din stînga Prutului: studiu de caz satul Cimișeni, raionul Criuleni. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXXVI, 2024, 144-151.
- Douglas M. Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo. London: Routledge, 2000.
- Eliade M. Tratat de istorie a religiilor. București: Humanitas, 1992.
- Eliade M. Sacrul și profanul. București: Humanitas, 1992.
- Ghinoiu I. Cartea românească a morților. București: Editura Etnologică, 2003.
- Ghinoiu I. Sărbători și obiceiuri românești. București: Elion, 2003.
- Grădinaru N. Alimentația tradițională ca mecanism de adaptare la mediul natural și sociocultural. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXXI, 2022, 116-223.
- Hertz R. Death and the Right Hand. Glencoe: Free Press, 1960.
- Ilin Grozoiu L. Coliva – simbol al legăturii dintre cei vii și cei răposați. In: Memoria Ethnologica. Revistă de patrimoniu etnologic și memorie culturală, nr. 52-53, XIV. România, iulie – decembrie 2014, 160-169.
- Ispas S. Cultură și tradiție în context european. București: Editura Etnologică, 2016.
- Lévi-Strauss C. Antropologia structurală. București: Editura Politică, 1978.
- Lévi-Strauss C. Mitologie I: Crud și gătit. București: Editura Babei, 1995.
- Lévy-Bruhl L. Mentalitatea primitivă. București: Editura Științifică, 1970.
- Mauss M. Eseu despre dar. București: Institutul European, 1997, 12-39.
- Marian S. F. Sărbătorile la români. Vol. 1. București: Fundația Culturală Română, 1994.
- Marian S. F. În mormântarea la români. București: Grai și Suflet – Cultura Națională, 1995.
- Nicoglo D. Unele particularități ale tradițiilor alimentare ale ucrainenilor din Republica Moldova (în baza investigațiilor de teren). In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XI-XII, 2012, 14-22.
- Pintilei E. Pîinea – aliment nelipsit în obiceiurile românești din sudul Basarabiei. In: Patrimoniul cultural de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. Conferință științifică internațională, ediția a II-a. Chișinău, 22-23 septembrie 2020. Culegere de articole și materiale ale conferinței științifice internaționale. Iași-Chișinău, 2020, 267-272.
- Thomas L.-V. Anthropologie de la mort. Paris: Payot, 1991.
- Van Gennep A. Riturile de trecere. Iași: Polirom, 1996.
- Văduva O. Pâinea. Funcții, valori plastice, simboluri. București: Editura Enciclopedică, 1997.
- Степанов В. Похоронная обрядность жителей украинского села Мусаит Тараклийского района (материалы полевого исследования). In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XIII-XIV, 2013, 170-179.

Primit 31.03.2026

Acceptat 16.06.2026

Carolina Cotoman (Chișinău, Republica Moldova).
Cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural.

Каролина Котоман (Кишинев, Республика Молдова).
Научный сотрудник, Институт культурного наследия.

Carolina Cotoman (Chisinau, Republic of Moldova).
Researcher, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: carolinacotoman@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7911-0274